

поглед на спомен - костурницу у Удову **Увод**

На улазу у Валандовску котлину, на левој обали Вардара поред пута Скопље-Солун, смештено је село Удово. На узвишици с леве стране пута у смеру ка Ћевђелији урезане су стеноу ступенице које воде до капеле са спомен костурницом у којој су кости српских војника погинулих на Велики петак 2. априла 1915. године (20. марта 1915. према тада важећем Јулијанском календару).

У крипти капеле положене су кости 261 српског војника, убијених у мучком нападу око 3.000 бугарских и турских комита предвођених аустријским официрима. Тај догађај у историји је познат као Валандовски покољ.

Стање у Србији на почетку Првог светског рата

Почетак Првог светског рата затекао је Србију и Бугарску у крајње затегнутим односима. Иза формално објављене неутралности, од самог почетка рата Бугарска је почела припреме за реванш због тешког пораза у Другом балканском рату, очекујући погодан тренутак да нападне Србију и приграби Македонију. Иако дотада неутрална, Бугарска се у потпуности окренула Централним силама, посебно према Аустро-Угарској. У исто време, софијска влада преговарала је и са силама Антанте, од којих је затражила

да јој Србија уступи целу Македонију. Савезници су били спремни да подрже део бугарских захтева, а заузврат би по завршетку рата Србији дали Босну и Херцеговину, северну Албанију и јужну Далмацију. Ситуација на фронтovima, међутим, 1915. године одговарала је Бугарској па је без објаве рата, у ноћи између 13. и 14. октобра 1915. подмукло напала српску војску. Већ 16. октобра бугарске јединице прекинуле су комуникације у долини река Мораве и Вардара које су биле од стратешког значаја за Србију. То је била једина веза са Солуном у који су се искрцале савезничке јединице.

изглед спомен-костурнице у Удову

ентеријер спомен-костурнице **Војно-техничка припрема Бугарске**

Почетком 1915. јачају активности бугарско-турских агитатора и комитских чета. Бугарска влада почела је да шаље специјално припремљене диверзантске чете ради оружаних провокација и напада на српске власти у Вардарској Македонији. Пропагандну

и комитску активност у српском делу Македоније бугарска влада и бугарски двор спроводиле су преко Врховног македонског комитета, провокаторско-врховистичке групе под вођством Тодора Александрова и Александра Протугерова. Војно-техничких припремама акција риководили су активни официри бугарске армије. У организовању, посебно обучавању чета, учествовали су и аустријски инжењери и специјалисти пиротехничари. Сви они били су под директном контролом војног аташеа амбасаде Аустро-Угарске у Софији, која је обезбеђивала и издашну финансијку помоћ.

Напад на железничку станицу "Струмица" и окупација Валандова

Међу многим провокацијама у Вардарској Македонији најзначајнији је био напад на мостове на Вардару код села Удово и напад на Валандово 2. априла 1915 године, на Велики Петак. Повлачење комита с места на којима су се обучавали обављено је у највећој тајности. Комитске чете, у чијем саставу су били Бугари, Турци и аустријски официри, формиране су у Струмици 31. марта 1915. године. У ноћи 31. марта 1915. комитске чете кренуле су према српско-бугарској граници и распоредиле се на широком фронту од села Рич до села Костурино и већ 1. априла биле су спремне за напад. У тим четама било је око 5.000 комита, а у нападу је учествовало најмање 3.000. Ради кретања у највећој тишини комите су углавном носиле ципеле од чоје и биле су одевене у уобичајену одећу сељака како би били што мање упадљиви.

На Велики петак, одмах по поноћи, под вођством официра и војвода нападачи су прешли српско-бугарску границу на седам места у дужини од 34 километара, од планине Саланџак на северу до планине Беласица на југу. Специјално обучене комите предходно су опколиле све карауле и пограничне стране и притом убиле (заклале) све српске граничаре. Исто су поступиле и посаде, жандарми и чиновници по селима. Нападачи су били подељени у две главне и пет помоћне групе.

Главна група од 2.000 људи прешла је границу код карауле Чепели и преко села Терзела, Калкова, Калуцкова (Јосифова) и Удова дошли неприметно на истурени положај изнад железничке станице Струмица у Удову и извела први напад. Друга група од око 1.000 људи спустила се у село Пирава и напала положај српске војске која је с те стране бранила Валандово. Остале групе комита напале су Валандово са свих страна.

Главна група нападача, чији је циљ било заузимање железничке станице и минирање моста на Вардару код Удова, појавила се испред села Плавуш у три сата после поноћи, пред којима су српске страже биле принуђене да се повуку према железничкој станици

Струмица-Удово.

Први судар комита са српским војницима био је око 600-700 метара од железничке станице. Напад је био изненадан и снажан па су комите брзо напредовале. У том тренутку приспела је и комитска колона из правца села Баракли и ојачала напад на српске јединице. Комите су нападале са свих страна и брзо су успеле да ликвидирају малобројну одбрану која је била први одбрамбени штит испред железничке станице. Око осам часова бранитељима на мосту прискочио је у помоћ 14. српски корпус из Ћевђелије, а око 10 часова српска посада коначно је успела да одбије напад комита. Српска војска је у контранападу натерала комите да се повуку у Бугарску и у 11 часова завршена је битка код железничке станице Струмица-Удово.

У одбрани Валандова било је распоређено само 120 српских војника. Око два сата после поноћи започета је опсада Валандова. Комите су успеле да ликвидирају српске војне посаде око Валандова, а посебно жестоке борбе биле су од села Пирава до Валандова и на Валандовском брду.

Нападаци су у седам часова ујутру опколили Валандово са свих страна и заузели га око 11 часова, а сви браниоци су изгинули. Бугари су одмах преузели све војне и државне зграде и натерали сво становништво да се скупиле у центру града где су одржали неколико говора убеђујући га да ће целу Македонију ускоро "ослободити" од српског ропства. Мештанима је такође саопштено да се припреме за полазак ка Бугарској. Валандово је те ноћи остало пусто, а мали део становника успео је да се сакрије на таване и у подруме. Комите су одвеле део становништва према бугарској граници у село Злешово. Остале комите су се повукле према граници знајући да мост на Вардару није заузет и да ће ускоро уследити напад српске војске. Та група комита је 3. и 4. априла прешла границу.

Циљ неуспелог напада био је прекид железичке пруге Скопље-Солун и ометање српске власти у Вардарској Македонији. Силом одведено на бугарску територију македонско и турско становништво требало је да покаже незадовољство српском влашћу. Акција бугарских диверзантских чета у Вардарској Македонији завршена је у октобру 1915. општом мобилизацијом и улазком Бугарске у рат против Србије и сила Антанте.

Под великим притиском аустро-угарске и бугарске војске, српска власт и војска повукле су се из Вардарске Македоније која је била под бугарском окупацијом.

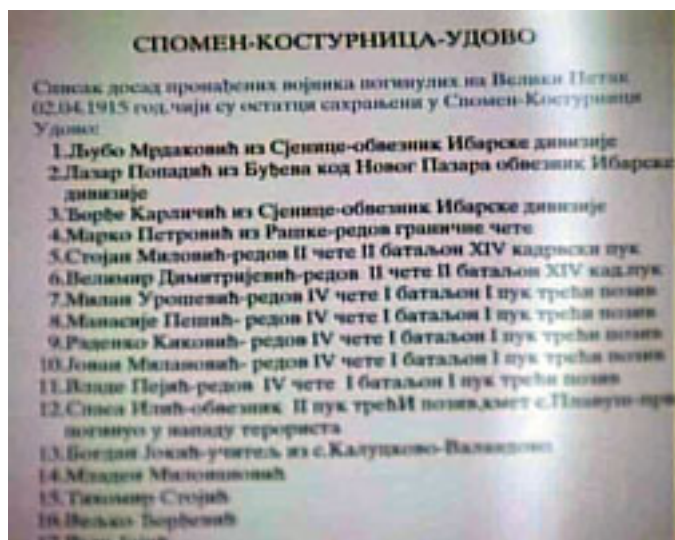
Према подацима сакупљеним после овог напада у борбама на Велики петак од укупно 450 српских војника погинуо је 261 а рањено је 87 војника.

Подмукли напад и сви злочини почињени над цивилима и војницима добили су широк публицитет у европској и америчкој штампи. Српска влада организовала је долазак страних новинара који су посетили подручје на коме су вођене борбе и послали извештаје у Париз, Лондон, Москву, Петроград, Њујорк, Атину, Букурешт, Рим...

Српска влада дала је налог свим својим изасланицима у иностранству да обавесте владе о нападу бугарских трупа на српску територију, који доказује да је Бугарска прекршила проглашену строгу неутралност.

На основу првих извештаја о масовном уласку комита на српску територију и о жестоким биткама за станицу Струмица и напад на Валандово, српска влада је закључила да је Бугарска једини кривац за напад, а српски изасланик у Софији је већ 3. априла 1915. године уложио оштар протест бугарској влади.

Бугарска влада је истог дана одбацила оптужбу српске владе и демантовала учешће Бугарске у нападу, тврдећи да су у питању унутрашњи немири у Србији.

списак погинулих ратника

Изградња спомен-костурнице у Удову

Валандово је 8. марта 1931. године погодио снажан земљотрес, а већ сутрадан краљ Александар I Карађорђевић посетио је места погођена земљотресом. Том приликом обишао је гробове палих српских војника и покренуо иницијативу за изградњу спомен-костурнице у Удову.

Спомен-костурница завршена је 1936. и освећена 1. новембра те године. Поред војника погинулих на Велики петак, ту су положене и кости 2.000 њихових ратних другова погинулих у општинама Ћевђелија, Дојран, Струмица и Неготино. Спомен-костурница у Удову заштићена је законом Завода за заштиту споменика Републике Македоније.

Списак досада пронађених погинулих војника чији су остаци сахрањени у

Спомен-костурници – Удово:

1. Љубо Мрдаковић из Сјенице – обвезник Ибарске дивизије
2. Лазар Попадић из Буђева код Новог Пазара – обвезник Ибарске дивизије
3. Ђорђе Карличић из Сјенице – обвезник Ибарске дивизије
4. Марко Петровић из Рашке редов граничне чете
5. Стојан Миловић – редов II чете II батаљон XIV кадровски пук
6. Велимир Димитријевић – редов II чете II батаљон XIV кадровски пук
7. Милан Урошевић - редов IV чете I батаљон I пук-трећи позив

8. Манасије Пешић - редов IV чете I батаљон I пук-трећи позив
9. Раденко Киковић - редов IV чете I батаљон I пук-трећи позив
10. Јован Милановић - редов IV чете I батаљон I пук-трећи позив
11. Владе Пејић - редов IV чете I батаљон I пук-трећи позив
12. Спаса Илић – обвезник II пук - трећи позив, кмет с.Плавуш, први погинуо у нападу терориста
13. Богдан Јокић – учитељ и с.Калуцково – Валандово
14. Младен Миловановић
15. Тихомир Стојић
16. Вељко Ђорђевић
17. Раде Јојић
18. Михајло Јејић
19. Јован Живковић
20. Илија Жикић
21. Иван Атанасијевић
22. Анта Љубас

У одбрани Валандова погинули су:

1. Михајло Ј. Милијашевић – мајор из Топличког краја
2. Лазар Филиповић – потпоручник
3. Живота Милић
4. Михајло Ђурђевић – Рађево Село код Ваљева
5. Милош Ферлин

Воде се као нестали:

1. Алија Сулејмановић
2. Лаза Марјановић
3. Раде Богић

аутор: Никица Стаменовић